

1845: opwinding in Borne

Leo Leurink

In december 2011 kwam via de website van de heemkundevereniging een opvallende mail binnen met de vraag: *kunt u mij vertellen of de Harmonie nog bestaat?* Ter verduidelijking was bij het bericht een bijlage toegevoegd met een kopie van een advertentie, geplaatst in de Twentsche Courant van augustus 1845. Een kopie van de advertentie vindt u hieronder. Alhoewel er in 1845 in Borne niet veel krantenlezers zullen zijn geweest, zal de kennisgeving via het mond-tot-mond-circuit waarschijnlijk zijn weg hebben gevonden en voor de nodige opwinding hebben gezorgd.

Het logement "De Harmonie"

Nog even voor de duidelijkheid: waar nu op een mooie zomerdag menig passant aan een ijsje likt van "Ijssalon de Harmonie", was tot 1890 het logement en café "De Harmonie" gevestigd. Volgens de huidige eigenaar is het pand gebouwd in opdracht van Borne's eerste burgemeester W.C. Lantman. Het moet vroeger een café zijn geweest voor de "gewone man", in tegenstelling tot het er tegenover gelegen etablissement, "De Keizerskroon", waar voornamelijk de gegoede burgerij van Borne kwam.

Een afbeelding van "De Harmonie" in gebruik als café en logement heb ik nooit gezien. Wel als galanteriezaak, vanaf ca. 1890 tot 1905 en daarna tot ver in de 20e eeuw als groentezaak van de familie Kamman. In 1845 zal er wel een vrij grote tuin opzij en/of achter het pand zijn geweest, gezien de gelegenheid tot het oplaten van een luchtballon.

Alhoewel: de omvang van de ballon was beperkt, hooguit 2,5 tot 5 m² in doorsnee. Het materiaal van

de ballon was in die tijd gelakt papier. Voor het verkrijgen van de hete lucht werd in die tijd meestal een blikje met olie gebruikt met hierop een aantal oliepitten om de lucht te verwarmen. De ballon steeg op tot zo'n 30 m hoogte en afhankelijk van de wind kon hij toch een afstand van 10 km afleggen. Vandaar ook de aanvulling in de advertentie voor het terugbezorgen van de ballon.

Friedrich Staudt (1809-1876), ballonnist, buikspreeker en uitvinder

Naast de opmerkelijke inhoud van de advertentie viel mij ook de naam Staudt op; een naam die in Borne en Hengelo (*'Maupi' Staudt, artiest*) in mijn jeugd jaren niet onbekend was. Mijn nieuwsgierigheid was gewekt en ik nam vervolgens contact op met de afzender van de mail, Karin Schuurman in Twello. Zij vertelde mij dat ze de laatste hand legde aan het boek over haar voorvader, Friedrich Staudt, rondreizend buikspreeker en ballonnist, van geboorte en afkomstig uit Coldinne (*voormalig Koninkrijk Hannover*). Uiteindelijk, na 20 jaar te hebben rondgetrokken door Duitsland en Nederland

EXTRA FRAAIJE VEELKLEURIGE LUCHTBALLON.

Op te laten door F. STAUDT,
in den TUIN van het Logement
de HARMONIE te Borne, op Zon-
dag den 24 Augustus 1845, des
namiddags ten zes ure, indien het niet regent,
zullende in dit laatste geval de tijd na-
der worden bekend gemaakt; waarna door
denzelfden eenige Magische en Phijsische kunsten,
zullen worden uitgevoerd. Prijs per persoon 49
Centen voor alle voorstellingen.

Tevens dient tot narigt, dat diegene welke
den Luchtballon onbeschadigd aan het Logement
de HARMONIE bovengemeld, terug bezorgt, met
ƒ 3-: zal worden beloond.

De advertentie in de Twentsche Courant uit (augustus) 1845.

als koorddanser en kunstredenaar; hij deed o.a. komische samenspraken, streek hij met zijn gezin neer in Wierden. Daar had hij een fabriekje voor het maken van stempels en stempelinkt. Van Koning Willem III kreeg hij een patent op zijn inkt, dat met name werd gebruikt door de posterijen rond 1860.

In 1845 deed hij dus ook Borne aan met zijn luchtballon; die behoorlijk groot en kleurrijk was, maar niet bemand. Het pand "de Harmonie", waar in de tuin de ballon werd opgelaten en Staudt meerdere kunsten liet zien voor 49 cent, is één van de weinige herbergen en uitspanningen, waar hij optrad en dat nu nog overeind staat.

In de advertentie wordt aangegeven dat naast het oplaten van de ballon "*eenige Magische en Physische kunsten zullen worden uitgevoerd*". Halverwege de 19e eeuw was de natuur- en scheikunde in opkomst. Veel ontdekkingen werden gedaan en wetmatigheden bewezen en vastgelegd. Natuurkundige proeven werden op grote schaal gedemonstreerd in openbare gebouwen. Dit was een lucratieve activiteit want op deze demonstraties kwamen veel mensen af die er ook een paar centen voor over hadden om de demonstratie bij te wonen.

De Bornse Staudt's

Over de (vroegere) families Staudt (de moeder was van Gorel) in Borne heb ik nog enige informatie. Eén van hen, Chris Staudt was vroeger terreinknecht bij B.C.S.V., de Bornse Christelijke Sport Vereniging, die in de jaren tijdens en na de oorlog tot 1967 haar voetbalveld had aan de Weerselosestraat. Daar, bij de kleedkamer, buiten stond een waterput, bedoeld als wascomfort voor de spelers. Staudt nam altijd warm water mee naar het veld, voor de thee in de rust én voor de scheids, waarmee die zich na afloop kon wassen. Om en nabij die plek bevinden zich thans de woningen van het Zwenkgras en het Fioringras, rechts van het huidige fiets- en voetpad

De markt rond 1900, in het midden "De Harmonie".

de Oude Weerseloseweg, in de woonwijk 'Stroom Esch'.

Volgens Henk ten Thije was genoemde Staudt een ware kunstenaar in het repareren (naaien) van voetballen, die toen nog van leer waren. In het leder zat een opening om bij de rubberen binnenbal te komen. De opening werd met een leren veter afgesloten. Vroeger had men bij de voetbalverenigingen niet zoveel ballen als nu; het geld was 'beteun'.

De familie Staudt woonde, o.a., in een van de woningen, die de "Twaalf apostelen" werden genoemd. Deze lagen aan de rechterzijde van de Woolderweg, op het gedeelte vanaf de Van Bommelstraat tot aan de (toen nog niet bestaande) Europastraat. Deze zeer oude bouwvallige woningen ook wel Klumperswoningen genoemd, naar de eigenaar Klumpers, zijn eind vijftiger jaren van de vorige eeuw afgebroken.

Het boek over Friedrich Staudt

Wanneer u dit artikel leest is het boek over deze wonderlijke en zeer creatieve alleskunner al van de drukpers gerold en zal het ook te koop zijn. Heeft u belangstelling voor dit boek, neem dan contact op met Karin Vos-Schuurman te Twello. Haar mailadres is: voshk@concepts.nl

n Koo is mer één joar kalf, mer sommige leu bliewt aaltied ezzel.